

vide sig overordentligt, og hvorledes de, naar de trak sig sammen, igen fik deres oprindelige Form ¹⁾.

Fawcett ²⁾ siger, at de Indianere, han traf ved Øvre Rio Mequens, en Biflod til Rio Guaporé, havde Ringe af Gummi om Benene ovenfor Vristen og nedenfor Knæet.

Dukker af Gummi har jeg set Cavina-Indianerne bruge som Legetøj for deres Smaabørn. Saadanne Dukker er som bekendt meget holdbare.

Paa Gummifaktoriene ser man ofte de indianske Arbejdere tilvirke vandtætte Ting, Ponchos, smaa Tasker, Sko m. m. af Gummi. Hele denne Industri er naturligvis moderne, men har udviklet sig af Indianernes oprindelige Kultur.

Af hvad jeg har sagt, ser vi, at Indianerne har forstaaet at anvende Gummi paa mange forskellige

¹⁾ Barrere l. c. S, 141. »Les Anneaux sont encore bien plus admirables. Leur ressort est extraordinaire; & ils prêtent infiniment. Ils sont ordinairement gros comme le petit doigt, sur un pouce & demi de diamètre. Un Anneau, par exemple, qui serre exactement les cinq doigts de la main, réunis ensemble, peut s'étendre assez pour laisser passer, non seulement le bras, mais encore tout le corps: il se rétrécit ensuite, & devient, par sa propre élasticité, dans son premier état.

²⁾ Fawcett, P. H., Bolivian Exploration 1913—1914. The Geographical Journal. 1915. Vol. 45 S. 223.

Maader, til Bolde, Sprøjter, Ringe, Dukker og til at gøre Tøj vandtæt. De har forstaaet at støbe Gummi i Forme. De har tydeligvis før de hvide kendt de fleste af de Egenskaber hos Gummi, som gør den saa kostbar. Indianerne har saa at sige udeksperimenteret en Opfindelse, som de hvide derefter har overtaget. Ejendommeligt er det, at det varede saa længe efter Amerikas Opdagelse, inden Gummien fik saa stor økonomisk Betydning. Man kan sige, at det først var i 1830erne, at Gummindustrien i Amazonflodens Vandomraade begyndte for Alvor, og det var langt senere, at den virkelig tog Fart.

Store Byer er, takket være Gummiindustrien, vokset frem i det indre af Sydamerika, vældige Omraader er blevet udforskede — og mange Indianerstammer er gaaet uhjælpeligt til Grunde.

Anvendelsen af Gummi var en skæbnsvanger Opdagelse.

Af en vis Interesse er det at erindre om, at en saadan Opdagelse som Anvendeligheden af Gummi til forskellige Formaal, oprindelig er gjort af Indianerne. Vi »civiliserede« Mennesker trænger undertiden til at mindes om Naturfolkens store Indsatser i Menneskehedens Historie.

Nordgrænsen for Iagttagelserne hos Pytheas.

Af

Dr. phil. Gudmund Schütte.

Prof. H. P. Steensby har i »Geografisk Tidsskrift« Bd. 24, Hefte I, skrevet en Artikel om »Pytheas fra Marseille og Jyllands Vestkyst«. Studiet af de ældste geografiske Efterretninger om Norden har i Danmark længe ligget temmelig brak, efterat det var blevet saa lovende indledet ved Nordmanden Schønning's Kildeskriftssamling i 18. Aarhundrede og ved paafølgende Arbejder af de danske Forskere Cold, Bredsdorff, Werlauff og N. M. Petersen. Senere gik Ledelsen over til Tyskerne, og deres Bidrag var ikke fuldt tilfredsstillende, da de sædvanlig ikke var tilstrækkelig hjemme i særlig nordiske Forhold; Dettelfsens Afhandling »Die

Entdeckung des germanischen Nordens im Altertum« (i Sieglins »Quellen und Forschungen zur alten Geschichte und Geographie«, 1904—09) danner dog en rosværdig Undtagelse. Den aktive Nordpolforsker Fridtjof Nansen har givet Studiet et nyt Stød fremad ved sit Monumentalværk »Nord i Taakeheimen« 1911, og nu har altsaa ogsaa den danske Forskning givet sig til at røre sig.

De af Prof. Steensby fremsatte metodiske og specielle Iagttagelser om Strømforhold og Jordbundsforhold synes mig at give gode Holdepunkter for en Kritik af Pytheas' Rejsebeskrivelse, men som ikke-sagkyndig maa jeg give Afkald paa at drøfte den

nærmere. Hvad jeg her vil tilføje; er nogle tildels nye Synspunkter vedrørende Navneformer og Tekstspørgsmaal.

Ravfindestedet *Abalos* er tidligere af forskellige Forskere blevet henlagt til Helgoland, fordi den af Pytheas opgivne Afstand fra Fastlandet — een Dags Sejling — nærmere syntes at passe hermed. Her er Ravopskylningen dog ifølge Steensby altfor ringe, og der er vel ikke nogen Aarsag til at hænge sig fast i de af Pytheas opgivne Sejltider, da de mange Steder viser sig at være overdrevne eller misforstaaede. Nogle Forskere har genfundet *Abalos* i Hallig-Øen Apelland Vest for Sønderjylland, hvad forresten Steensby ikke nævner; jfr. Müllenhoff »Deutsche Altertumskunde« I, 484, og Sach, »Das Herzogtum Schleswig«, II, 172. Denne Stedfæstelse passer for saa vidt bedre, som Ravopskylningen ved Halligerne er større end ved Helgoland; men Apelland skrives Aar 1597 Habelde, Habel etc., saa Navnetilknytningen viser sig noget tvivlsom, jfr. Sach smst, S. 181. (Ifølge Müllenhoff hører Navnene Habel og Apelland til to forskellige Øer; da Sach henfører Navneformerne til een og samme Ø, har vel Müllenhoff næppe Ret i at skille dem).

Steensby foreslaar nu S. 30 en ny Tilknytning for *Abalos*, nemlig det nuværende *Avlum*, liggende lige nord for Tys Sydvestspids Agger. I Sammenhæng hermed bliver den af Pytheas omtalte Havbugt Mentonomon eller Metuonis, hvori *Abalos* ligger, tydet som en Indskæring paa den jyske Vestkyst, idet Steensby paaviser, at en nutildags laguneagtig Dannelselse som Ringkøbing Fjord oprindeligt har staaet i fri Forbindelse med Vesterhavet, altsaa været en virkelig Havbugt, der godt kunde svare til Mentonomon. — Jeg skal nu ud fra Steensbys Iagttagelser fremsætte nogle yderligere Overvejelser vedrørende Navnet *Abalos*,

Lydlig synes der ikke at være noget i Vejen for, at *Abalos* kunde blive til *Avlum*. Sidstnævnte Form opfattes af Steensby som Dativ Flertal, vel i Tilslutning til Prof. Joh. Steenstrup, der vil tyde det langt overvejende Tal af vore Stednavne paa um som Dativformer.¹⁾ Jeg skal hertil blot tilføje, at der ligesaa godt kan foreligge en Sammensætning med »Heim«. Seminarieforsøger Byskov har oplyst mig om, at hans Hjemstavnsdialekt, det nordlige Hardsyssemaal, har en gennemført For-

skel i Udtalen af Um-Navnene, idet nogle har »Stød«, saasom Vi'em, Guj'em, medens andre har »glidende Tonelag«, saasom Dalum. Udtalen med Stød røber, at der foreligger en gammel Sammensætning: Viheim, Gud-heim etc., og en saadan vil altsaa ogsaa kunne tænkes i *Avlum*. Afgørelsen maa træffes efter Udtaleformen, som stedkendte Iagttagere bedes oplyse.

Imidlertid er der det at indvende mod Steensbys Tydning, at den gængse Retskrivning ikke har *Avlum*, men *Aalum*; saaledes finder jeg Landsbyens Navn stavet baade paa Mansas Kort og i Postadressebogen. Steensby har Formen *Avlum* fra Knud Aagaard »Beskrivelse over Thy« (Viborg 1802)²⁾; muligvis er den hjemlet, men det maa ialfald fastslaaes ved en Undersøgelse af Dialektformen paa selve Stedet.

Medens jeg foreløbig maa sætte Spørgsmaalstegn ved Steensbys Form *Avlum*, kan jeg til Gengæld realiter støtte hans Opfattelse ved en Iagttagelse fra de gamle Hjemmelmænd. Istedenfor den af Pytheas meddelte Navneform *Abalos* optræder der en hel Række andre: hos Solinus *Abalcia*, hos Xenofon fra Lampsakos *Balcia*, hos Timaios *Basileia*; de to sidstnævnte Former citeres af Plinius, »Nat. Hist.« IV, 90, XXXVII, 35. Skønt Irlænderen Solinus er en middelalderlig Forfatter, kan der næppe være Tvivl om, at det er ham, der giver os Bindeleddet mellem Formerne *Abalos* og *Balcia*. Gaar vi nu ud fra *Abalkia* som den ældste af de foreliggende Nydannelser, vil det slaa os, at der herfra kun er et Hanefted til *Alochia*, der med Flertalsbøjning bruges af Ptolemaios som Navn for Øgruppen nordenfor Jylland. Det synes altsaa virkelig, som et førptolemæisk Kort har laant Navnet *Abalkia* fra Pytheas og bragt det i Forbindelse med Jyllands Nabolag, paa samme Maade som et andet Navn fra Pytheas' Værk, *Albion*, blev brugt om Britannien og derved fandt Indpas hos Ptolemaios. Muligvis er nu denne Stedfæstelse af *Abalkia* at opfatte som en senere Forskers Gisning, altsaa at sidestille med Steensbys Forslag. Men det er ingenlunde utænkeligt, at Deltagerne i det romerske Flaadetogt til Jylland Aar 5 e. Kr. virkelig har hørt Navnet *Abalos* brugt paa selve Stedet, og at de har lagt Mærke til, at Ravopskylningen er forholdsvis stærk netop ved den nordvestjyske

¹⁾ Vidensk. Selsk. Skr. 1909, 296.

²⁾ Desuden er den Navnet paa en Kirkeby i det indre Hardsysse.

Kyst; isaafald var det helt naturligt, at de mente at have genfundet det af Pytheas omtalte Sted. Radbrækningen af Abalkia til Alokia maatte tænkes at være sket paa et senere Tidspunkt; hos Ptolemaios er der jo en Vrimmel af tilsvarende Misfostre, saa der er ikke noget voveligt i at vrage den af ham overleverede enestaaende Navneform. Altsaa er der adskilligt, der synes at tale for, at klassiske Geografer efter Pytheas' Tid har henlagt Abalos til Ty, som ifølge det ptolemæiske Korts Vidnesbyrd dengang nærmest maa tænkes at have været en Ø.

Steensby støtter den foreslaaede Stedfæstelse yderligere ved den lagttagelse, at Tys ældre Navneform Thiuth synes at minde direkte om de af Pytheas omtalte *Teutoner* ved Ravkysten, jfr. S. 30. Han slutter sig iøvrigt nærmest til Müllenhoff, der i »Deutsche Allertumskunde« I, 474 hævder, at der foreligger en Tekstforvanskning, naar Plinius i sit Citat fra Pytheas lader Ravet samles af »Gutoner« og af disse sælges videre til Teutonerne: »Gutoner« skulde her slet og ret være en Fejlæsning for »Teutoner«.

Mod denne Fremstilling er der to Indvendinger at gøre gældende. Det omtalte Pytheascitat hos Plinius XXXVII, 35, lyder ifølge Steensby saaledes: »Pytheas Gutonibus . . . accoli aestuarium oceani Mentonomon nomine . . . incolas pro ligno ad ignem uti eo (electro) proximisque Teutonibus vendere«. Men saaledes staar der i Virkeligheden ikke; Haandskrifterne har »Teutonis«, Det vil sige: »Gutoner« og »Teutoner« bliver bøjet hver paa sin Maade. Naturligvis kan den forskellige Bøjning være indført paa et sildigt Tidspunkt; men dens Tilstedeværelse maa dog snarest siges at øge Sandsynligheden for, at der virkelig har været Tale om to forskellige Stammer.

Naar der ikke er tvingende Nødvendighed for at vrage den overleverede Tekst, er det forsigtigst at blive staaende ved den, og altsaa maa vi deraf slutte, at Teutonerne paa Pytheas' Tid ikke boede umiddelbart ved Ravkysten, men et Stykke fra den. Hermed vilde det stemme, at baade Mela III, 5,54 og Ptolemaios sætter dem i Østersøegnene; ifølge Mela boer de paa Øen »Codanovia« i Codanbugten, medens to af Ptolemaios brugte Originalkort sætter dem ved Østersøens Sydkyst, nærmest paa Øen Rygen. Med Melas Stedfæstelse stemmer den Kendsgerning, at der paa Middelalderens Sjælland var et Landskab Thiuth, som omtales paa Vordingborg-Runestenen; det synes at

hænge sammen med Herredet Thytæbærg, nu Tybjerg. Dog skal jeg ikke nægle Muligheden af, at de hos Pytheas omtalte Teutoner kunde have boet i Jylland; Vandrefællesskabet mellem Teutoner og Kimbrer synes nemlig at finde en slaaende Genspejling i Naboskabet mellem Nutidens Tyboer og Himmerboer. Ogsaa i Sydtyskland holdt de to Stammer fast sammen; nær Miltenberg ved Mainfloden har man fundet en Grænsesten med Indskriften »Toutoni«, og i samme Nabolag laa der en Helligdom for »Mercurius Cimbrianus«. Jævnfør L. Schmidt, »Geschichte der deutschen Stämme« II, 144, 166.

Skal Gutoner blive staaende som et særskilt Navn, forskelligt fra Teutoner, kan det, som Steensby rigtig fremhæver, ikke godt opfattes elter Bogstaven, dvs. Goter i Preussen. Thi til den preussiske Ravkyst er Pytheas utvivlsomt ikke naaet; der er inlet i hans Rejseskildring, som tyder derpaa. Man maa snarere, som ogsaa Steensby nævner S. 28, tænke paa et Navn, der har noget at gøre med Jylland. Da et af Haandskrifterne skriver »Guionibus«, har Dettelsen i det ovennævnte Skrift S. 8 foreslaaet at læse »Inguionibus«. Dette vilde faktisk sige det samme som Jyder, thi ifølge Plinius IV, 99 omfatter den ingvioniske Gruppe »Cimbri, Teutoni ac Chaucorum gentes«, og ifølge Tacitus, »Germania« c. 2. omfatter den »proximi Oceano«, hvormed maa sammenholdes hans Ord c. 37: »proximi Oceano Cimbri«. Imidlertid kan vi med lige saa god Ret holde os til Læsemaaden »Gutonibus«. Saasart den rettes til »Eutonibus«, har vi den ægte gamle Form for Jydernes Navn, der i et Brev fra Frankerkongen Theodebert Aar 551 lyder »Eucii« og hos den romerske Digter Venantius Fortunatus nogle Aar senere »Euthiones«.¹⁾

Hermed forlader jeg Spørgsmaalet om Ravkysten og vender mig til et langt mere kendt og omtalt Stridsæmne, Spørgsmaalet om »det yderste Tule«.

Müllenhoff har i »Deutsche Allertumskunde«

¹⁾ Svenskeren Erdmann, »Über den Namen und die Heimat der Angeln«, 1890, har ganske vist fremstillet de omtalte Euter som et nordtysk Folk, men for en saadan Opfattelse har vi ingen Hjemmel, da den saare nøjagtige romerske Specialgeografi aldrig omtaler Euter i Nordtyskland. Sammenstillingen »Danus, Euthio, Saxo« hos Venantius viser tilstrækkelig tydelig, at der kun kan være Tale om Jyder.

I, 708 ff., udførlig søgt at godtgøre, at Tule maa være Shetlandsøerne.

Denne Opfattelse vrages af Fridtjof Nansen, som afgjort henlægger Tule til Norge. Hovedargumentet hos Nansen er vel den Sætning, at en saa skarp og samvittighedsfuld Forsker som Pytheas i sine personlig udførte Tidsmaalinger umulig kunde have gjort sig skyldig i den Fejl at regne den shetlandske Midsommernat til kun 2 å 3 Timer, Maalingen kan kun passe for Norge; altsaa maa Pytheas have gæstet dette Land.

Steensby regner Nansens Synsmaade for afgørende. Men selv opstiller Steensby S. 30 den, saavidt jeg kan skønne, nye Lære, at Pytheas har omtalt Norge endnu en Gang uden at ane, at Skildringens Genstand i Virkeligheden var det samme som Tule. Her tænkes paa »Pytheas' Basileia, der karakteriseres som en Ø af umaadelig Størrelse, 3 Dagsrejser fra den skythiske Kyst«.

Grundlaget for Steensbys Opfattelse er vistnok for svagt. Den omtalte Skildring af Øen Balcia eller Baltia (ikke »Basileia«) skyldes Xenofon fra Lampsakos, der citeres af Plinius IV, 95. Denne Xenofon, der levede mere end 150 Aar efter Pytheas, fortæller bl. a. om Øfolket Latmierne, — dvs. de mytiske Indbyggere af den hos Plinius omtalte nordiske Ø Latris —, der skal kunne blive 900 Aar gamle. Jeg kan ikke se andet, end at Müllenhoff har Ret, naar han i »Deutsche Altertumskunde« I, 477, mistænker Xenofon for Fabler og Overdrivelser. Derfor synes det mig, trods Dellefsens afvigende Mening S. 22, særdeles rimeligt, at Müllenhoff ogsaa har Ret i at opfatte Fortællingen om Balcia paa tilsvarende Maade. Udaf den ene Dags Sejling fra Kysten har Xenofon trolig lavet tre, og Øens »umaadelige Størrelse« har han tilføjet af sin egen frie Fantasi, eller maaske ved at forbinde Pytheas' Skildring med senere indhentede, vage Efterretninger fra de nordiske Lande. Naar der hos Plinius IV, 94 staar, at Pytheas omlaler den umaadelige Ø under Navnet Basilia, da skyldes det tydelig blot Plinius' skødesløse Skrivemaade; thi i Stykket om Gutoner og Teutoner skriver Plinius senere udtrykkelig, at Basilia er det Navn, som Timaios giver den af Pytheas omtalte Ravø Abalos. Basileia er vel blot en Radbrækning af Balcia.

Men skønt jeg saaledes maa forkaste det Grundlag, hvorpaa Steensby bygger sin Formodning om den forklædte Norgesskildring hos Pytheas, maa

jeg — ligesom i Tilfældet med Ligningen Abalos-Avlum — i Realiteten give ham Ret. Pytheas har virkelig leveret en Norgesskildring, som man hidtil ikke har lagt Mærke til, og den er særlig vigtig, fordi den efter min Mening kommer til at yde *det afgørende Vidnesbyrd i Striden om Tules Plads*.

I Indledningen til sin Afhandling gaar Steensby ud fra, at »med Hensyn til Teksterne og deres Fortolkning, . . . har Müllenhoff, Berger og flere andre Forfattere uddybet Problemerne saa stærkt, som det maaske overhovedet er muligt«.

Dette turde være en Fejltagelse. Pytheas-Fragmenternes Samlere har hidtil overset et meget vigtigt Sted, ja med Hensyn til Spørgsmaalet om Tules Plads vel det vigtigste af alle.

Min Opmærksomhed for det uopdagede Pytheasfragment vakttes ved en Iagttagelse, som Prof. Georg Holz fremsatte i en Seminar-Øvelse over Pytheas, saavidt jeg husker, holdt i Leipzig 1894.

I et af de almindelig godkendte Pytheas-Fragmenter hos Mela III, 5, 57, staar der: »Thyle Belcarum litori adposita est«, dvs. »Tule ligger udfor Belkernes Kyst«. — Navnet »Belker« forekommer kun een Gang til, nemlig hos Mela smst. 36, hvor det omtales som et fælles Navn for de nordskythiske Folk. Forskningen har hidtil intet vidst at stille op med dette »enestaaende« Navn og derfor ladet det staa som en mørk Gaade. Indtil Holz i den omtalte Seminar-Øvelse løste Gaaden ved at paapege, at de »enestaaende« Belker ikke er noget-somhelst andet end de saare velkendte *Belger*. Denne Løsning er saa lige ud ad Landevejen, at man blot undres over, at ingen har fundet den før.

Den forudsætningsløse Læser vil maaske tvivle paa, at vi har Lov til at rette et græsk K til G, men saadanne Skrupler er overflødige, thi i den ældre græske Literatur er det netop *saare almindeligt, at barbariske Navnes G og B skærpes til K og P*, særlig naar de forekommer i Forbindelse med L eller R. Saaledes staar Folkenavnet Kelter ved Siden af den yngre Biform Galater. Bjærgnavnet Alper med Biform Olbia svarer til talrige Lands- og Bjærgnavne saasom Albion = Britannien, Alban = Skotland, Rauhe Alb i Sydtyskland, de albanske Bjerge i Italien og paa Balkanhalvøen. I Citaterne fra Pytheas finder vi Prettannike istedenfor Britanien, og Kapaion istf. Gobaion, det nuværende Cap Gobestang i Bretagne.

Der er altsaa lydlig intet i Vejen for Ligningen

Belker = Belger. Men endnu vil Læseren maaske ikke kunne forstaa, *hvordan Belger kan være blevet til et fælles Navn for de nordskythiske Folk?* Dette er imidlertid særdeles let at forklare. Paa Pytheas' Tid havde Belgernes Hovedmasse endnu ikke optaget keltisk Nationalitet, men tilhørte Folkegruppen *Germani*, vistnok af ligurisk Afstamning, hvoraf der findes stærke Spor i Belgien. Cæsar siger jo udtrykkelig, at de fleste Belger stammer fra Germani. Pytheas, der fra sin Hjemstavn Marseille var vel kendt med keltisk Sprog og Skik, lagde tydelig Mærke til, at paa belgisk Grund hørte Kelterne op, og da han var mindre fortrolig med den nordeuropæiske Nationalitet, der afløste dem, gav han den Navnet »Skyther« og lod den løbe dermed. Han siger saaledes ifølge et af Fragmenterne hos Strabon, at omkring Rhinen hører Kelterlandet op og tager Skythien fat. Men ved Siden af det fra Sydøsteuropa kendte Navn Skyther brugte han ogsaa det første Folkenavn, han stødte paa hinsides Kelterne, og det var netop Belger. Saaledes forklares det fuldkommen naturligt, at Belger kunde blive et fælles Navn for de nordeuropæiske Skyther.

Foreløbig vil det nu ikke synes indlysende, hvordan Tydningen af Navnet Belker kan hjælpe os til at finde Tules Plads; thi at Tule stedfæstes »udfor Belgernes Kyst« siger os ikke mere, end vi ved i Forvejen.

Det epokegørende ved Holz' Iagttagelse er imidlertid, at den hjælper os til at se, at der hos Mela III, 5, 36, skjuler sig et hidtil oversat Pytheas-Fragment af ikke helt ringe Omfang. Det er det Stykke, hvori vi for anden Gang finder Navnet »Belker«, der maa regnes som Kriterium for Citat fra Pytheas. Jeg skal nu hidsætte det paa Latin og i Oversættelse.

»Inde Asiae confinia, nisi ubi perpetuae hiemes sedent et intolerabilis rigor, Scythici populi incolunt, fere omnes et in unum Belcae adpellati. In Asiatico litori primi Hyperborei super aquilonem Rhiphaeosque montes sub ipso siderum cardine iacent, ubi sol non cotidie ut nobis, sed primum verno aequinoctio exortus autumnali demum occidit, ideo sex mensibus dies et totidem aliis nox usque continua est. . . Talge in Caspio mari. . . Aliquot et illis oris, quas desertas diximus, aequae desertae (insulae) adiacent, quas sine popriis nominibus Scythicas vocant.«

»Derpaa følger Asiæns Grænsestrøg. I disse Egne, undtagen hvor stadige Vintre og utaalelig Frost har Sæde, boer der skythiske Folk, der omtrent alle og under et kaldes Belker. Paa den asiatiske Kyst er først Hyperboræerne bosatte hinsides Nordstjærnen og hinsides Rifbjergene under selve Stjerne-Polen, hvor Solen ikke staar op hver Dag, som hos os, men efter sin Opgang ved For-aarsjævnøgn først gaar ned igen ved Efteraarsjævnøgn, saa at der er seks Maaneders uafbrudt Dag og lige saa længe uafbrudt Nat. . . (Øen) Talge i det kaspiske Hav. . . Og udfor hine Egne, som vi har kaldt øde, ligger der adskillige lige saa øde Øer, som man uden at give dem særegne Navne kalder skythiske.«

For at fuldstændiggøre vor Opfattelse af Citatet, maa vi tilføje en Sætning fra Plinius IV, 94. Den gaar lige forud for de ovenfor omtalte Stykker om Abalos og Balcia etc. og stammer tydelig i Hovedsagen fra Pytheas, hvad der fremgaar af Overensstemmelsen med den hos Mela forefundne Ordlyd. Blot er Ordenen omvendt, da Plinius starter fra Nordøst. Efterat Øen Talge i det kaspiske Hav er omtalt som Udgangspunkt, og dernæst Rifbjergene, siger Plinius, at han vil følge Kysten helt til Gades. Det hedder videre: »insulae complures sine nominibus eo situ traduntur . . . ante Scythiam«. »Der siges at ligge adskillige Øer uden Navne . . . foran Skythien«. Derefter følger Stykket om Ravøen.

Endvidere maa vi tilføje, at Pytheas ifølge Strabon II, S. 104, hævdede at have fulgt hele Europas Océankyst fra Gadeira (Gades) til Tanais, og at Strabon VII, S. 294, har en Sætning, der tydelig indeholder en haanlig vrængende Afvisning af Pytheas' Paastand om at være trængt frem langt mod Nordøst.

«Τὰ δὲ πέραν τοῦ Ἄλβιος τὰ πρὸς τῷ ὠκεανῷ παντάπασιν ἄγνωστα ἡμῖν ἐστίν. οὔτε γὰρ τῶν προτέρων οὐδένας ἴσμεν τὸν παράπλουον τοῦτον πεποιημένους πρὸς τὰ ἐωθινὰ μέρη τὰ μέχρι τοῦ στόματος τῆς Κασπίας θαλάττης, οὔθ' οἱ Ῥωμαῖοί ποῦ προήλθον εἰς τὰ περαιτέρω τοῦ Ἄλβιος.»

»Océankysten hinsides Elben er fuldstændig ukendt for os. Thi hverken kender vi nogen af de ældre Rejsende, der har »foretaget en Langsejlad til Morgenrødens Egne henimod det kaspiske Havs Munding,« ej heller er Romerne nogensinde naaet hinsides Elben.«

Ovenstaaende Citater tillader os at danne os en Forestilling om de i denne Sammenhæng vigtige Punkter i Pytheas' Rejseskildring.

Pytheas har fremhævet, at hans Rejseskildrings Udgangspunkt var Gadeira, det nuværende Cadix (Strabon, jfr. Plinius).

Efterat have gæstet Tule, naaede han Fastlandet ved Belgernes Kyst. Han regnede Belgerne til Skytherne, dvs. de ikke-keltiske Folk, hvis Omraade strakte sig fra Rhinegnene mod Nordøst ind i Asien.

Efterat være passeret Ravøen Abalos og Teutonernes Land, naaede Pytheas omsider frem til »Tanais«, hvormed han mener et stort Vand, der ligesom den i Sortehavet mundende Tanais (Don) dannede Grænsen mellem Europa og Asien, Vi maa tænke os, at han dermed skildrer os enten Limfjordens vestlige Udløb eller ogsaa Skagerak.

Pytheas har aabenbart ikke udtrykkelig paa-staaet at være naaet hinsides »Tanais«; ellers vilde hans Avindsmand Strabon næppe have undladt at fastnagle hans saakaldte Praleri. Men Pytheas har aabenbart indhentet Efterretninger om de hinsidesliggende Egne, og han har vel gjort det paa en saa svævende Maade, at Strabon herfra har kunnet uddrage sin vrængende Sætning om de Folk, der »ikke havde foretaget Langsejlad til Morgenrødens Egne og henimod det kaspiske Havs Munding.«

Skildringen hos Pytheas fremstiller det hinsides Tanais liggende Land som Asiens Grænsestrøg. Det indehaves stadig af Belger alias Skyther, dvs. ikke-keltiske Folk. Forrest paa den asiatiske Bredboer den Stamme, som Pytheas kalder Hyperboræer; han vælger her et velkendt oldgræsk Navn for mytiske Nordlændinge. Det er vel nærmest astronomiske Hensyn, der lægger ham det i Munden, idet Hyperboræerfolket hører nøje sammen med Forestillingen om Midnatssolens Land. Den spøger forresten allerede i Odysseens Fortælling om Laistrygonerne, »hvor den hjemgaaende Hyrde møder den uddragende«. Jeg skal ikke komme ind paa Spørgsmaalet om, hvorvidt Pytheas selv har indflettet Oplysningen om den seks Maaneders Dag og seks Maaneders Nat ved Nordpolen; han kan ialfald næppe have gjort det paa en saadan Maade, at den forudsætningsløse Læser maatte faa Indtrykket af, at den Slags Døgnforhold herskede indenfor Menneskers Bopæle.

Interessantere for os er Skildringen af Landets Jordsmon og Kyst. Det rummer Fjælde, som Pytheas kalder Riffbjærgene for ved dette traditio-

nelle græske Navn at give Indtryk af deres mægtige Højde. Langs Kysten strækker sig en Skærgaard med en endelos Kæde af øde Øer, der naaer op i de arktiske Egne. Først har Kysten Retningen mod Nord, — thi vi maa gaa udfra, at Pytheas fastholder dette som den af ham skildrede Kysts Hovedretning lige fra Cadix til langt hinsides »Tanais«; men omsider bøjer den mod Sydøst for at ende i den kaspiske Havkyst. Som alle Oldtidsgeografer forud for Ptolemaios svæver Pytheas nemlig i den Tro, at det kaspiske Hav er en Arm af det nordlige Verdenshav.

Saaledes lyder Skildringen hos Pytheas, naar den frigøres for de Misforstaaelser, som paahæftes den af Overleverere, der ikke havde fjærreste Anelse om, hvad dens Forfatter egentlig mente.

For os Nordboer kan der selvfølgelig ikke være et Øjeblik Tvivl om Meningen. *Det skildrede Land er Norge*, og i hele Oldtiden er der aldrig siden bleven leveret en Norgesskildring, der er blot tilnærmelsesvis saa træffende. Her savnes intet Hovedtræk; det store Vand, der skiller den skandinaviske Halvø fra Mellemeuropa; det sydligste Norges Tilgængelighed for menneskelig Bosættelse; Landets mægtige Fjælde; dets Skærgaarde med de øde Øer, der fortsætter sig i uendelig Kæde op mod Nordøst til de arktiske Egne; endelig Kystens bratte Bøjning mod Sydøst, hvor det hvide Hav skærer sig ind. Naar vi drager i Minde, at Pytheas maatte udarbejde sin Skildring paa Grundlag af anden-tredjehaands Meddelelser, fristes vi til at kalde den genial.

Saaledes er jeg, omend udfra andre Udgangspunkter end Steensby, naaet til den af ham dragne Slutning, at Pytheas har leveret en Norgesskildring, der intet har at gøre med Fortællingen om Rejsen til Tule.

Men netop *dette Resultat gør det umuligt, at Tule kan være et Norge Nummer to*. Thi naar Pytheas paa Grundlag af anden-tredjehaands Meddelelser kunde skildre Norges uendelig fortsatte øde Skærgaard saa fortrinlig, som Figura udviser, hvorledes skulde da den samme Forsker *paa Grundlag af Selvsyn* kunne skildre det samme Norge som et forholdsvis frugtbart og velbyggt Øland, der ligger ligesom bortdrysset langt ude i Verdenshavet? Hvis min Opfattelse af hans arktiske Nordlandsskildring er rigtig, er en saadan Mulighed knap engang værd at drøfte. Det fremgaar af den arktiske Skildring fuldkommen klart, at

Pytheas med den mest levende Interesse eftersporede den norske Kysts nordøstgaaende Fortsættelse. Dette havde han ti Gange mere Aarsag og Lejlighed til at gøre, hvis han var naaet frem til selve den eftersøgte Kyst. Og ingen, der kender Pytheas' Forskerbane, kan tro, at han her istedenfor skulde have nøjedes med at gøre en een Dags Sejltur ud i det aabne Hav for at efterspore Leverhavet, hvorefter han skulde være vendt tilbage til Britannien og have indregistreret Tule som en forholdsvis snævert afgrænset Yderpost for den britiske Øgruppe.

Der bliver i Virkeligheden nu kun to Muligheder tilbage for Stedfæstelsen af Tule, nemlig enten, som Müllenhoff mener, *Shetlandsøerne*, eller ogsaa *Færøerne*.

Efter min Mening turde Færøerne have de bedste Krav, hvad der vil fremgaa af flere forskellige Overvejelser.

1) Ved Færøerne kommer vi nærmere til den af Pytheas iagttagne Daglængde.

2) Øgruppen ligger tilpas nær ved Shetlandsøerne for at kunne regnes med til Britannien; ogsaa i Middelalderen laa den indenfor Britanniens Færdselskres, hvad der fremgaa af irske Munkebosættelser og irske Stednavne som Dimon.

3) Navnet Tule er ikke bare muligvis, men afgjort keltisk, da det kommer igen som Navn paa Gallernes yderste fremskudte Rige paa Balkanhalvøen, stiftet i 3. Aarh. før Kristus. Det af Professor Torp omtalte irske Ord *tulach* »Højde« passer ret godt til Tule, der jo netop stadig forbindes med Tillægsordet »yderste«; man vil let kunne give Ordet »Højde« Tillægsmeningen »Yderpunkt«. Tilstedeværelsen af et keltisk Navn for den paagældende Øgruppe vidner om, at den laa indenfor Britannernes stadige Færdselskres, hvad der stemmer med Vidnesbyrd No. 2.

4) Skildringen af Pytheas' Rejserute til Tule lader sig bedst forstaa efter den af mig givne Tolkning. Den lyder hos Plinius saaledes, IV, 104: »Dumnam, Vergos (var. Bergos), maximamque omnium Berricen (var. Nerigon), ex qua in Thylen navigetur«. Det ligger efter min Mening nærmest at opfatte hvert af disse Ønavne som Hovedrepræsentant for en særskilt Øgruppe. Dumna, der ogsaa nævnes hos Ptolemaios II, 3, 14 og VII, 3, vil da nærmest svare til Hebriderne, C. Müller i sin Udgave af Ptolemaios I, 104, sætter den lig med Øen Lewis, da Sideøen Sketis (ogsaa nævnt af Pytheas?) synes at svare til Skye. Navnet Dumna er et velkendt keltisk Ord, der vil sige »dunkel«. Paa Dumna maa Pytheas have foretaget Dagmaa-

linger, da Øen opføres af Ptolemaios i Bog VIII blandt de astronomiske Mærkepunkter. Efter Rækkefølgen maa saa Vergos sættes lig med Orkenøerne, Orkades hos Ptolemaios. Vergos skal vel forstås som Akkusativ Flertal, og Gruppen maa da vel have indeholdt et Par Øer med Navnet *Οὐέροι*. Det er ikke urimeligt at formode, at Formen *Ouergoi* skal rettes til *Orgoi*, *Orkoi*; som ovenfor nævnt er der i gamle græske Gengivelser af barbariske Navne ofte Vaklen mellem G og K. — Den sidste Station før Tule, *Berrice*, som kaldes »den største af alle«, bliver nødvendig at sætte lig med det shetlandske Mainland (»Storland«), der faktisk er større end nogen af Orkenøerne og Færøerne. Ganske vist er den hebridiske Ø Lewis endnu større; men da vi kun har et løsevet *Cital*, ligger det nær at tro, at Sammenligningen kun skal gælde de tre sidste Øgrupper paa Ruten. Sikkert er det ialfald, at Pytheas har fremstillet *Berrice* som større end Tule.

5) Fra Tule er der ifølge Plinius smst. een Dags Sejling til *Mare Cronium*, dvs. det stivnede Hav, Middelalderens »Leverhav«. Herigennem antydes nøjere det samme, som iøvrigt fremgaa af Tillægsordet »ultima«, nemlig at Tule ligger som den yderste Forpost ud imod det farefulde arktiske Ocean. Mere kan vi ikke lægge ind i Pytheas' Ord; det vilde være urimeligt at understrege den opgivne Sejlid, da jo Forestillingen om Leverhavet er stærkt præget af fantastiske Forestillinger. Men Stedfæstelsen af Tule i Nærheden af Leverhavet er ogsaa tilstrækkeligt til at vise, at mod Nord og Nordøst og Nordvest var der intel andet at øjne end Hav og atter Hav.

Endnu staar det tilbage at undersøge, hvorvidt Færøerne allerede i 4. Aarhundrede før Kristus kan tænkes at have været Bosted for agerdyrkende Mennesker. Herom tør jeg ikke have nogen Mening; det bliver Arkæologiens Opgave at yde Svaret. Skulde det falde ud til et Nej, maa vi nøjes med at holde os til Müllenhoffs Stedfæstelse af Tule paa Shetlandsøerne, hvor der vel er mere Sikkerhed for en saa gammel Bosættelse.

Med dette Spørgsmaalstegn slutter jeg min Undersøgelse. Det vil i det hele taget være nødvendigt at tage Spørgsmaalet op til ny Drøftelse, da Forbigaaelsen af et af de aller vigtigste Pytheasfragmenter har gjort den hidtidige Drøftelse vilkaarlig og skæv. Først, naar vi faar hele det forhaandenværende Tekstmateriale med, vil det være muligt at give et endeligt Svar.